

УДК 336.71

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ КРЕДИТОРІВ НА КРЕДИТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Ольга Дмитрівна ВОВЧАК

д.е.н., професор, завідувач кафедри банківської справи ІМПО УБС НБУ (м. Київ)

Галина Василівна МИСЬКІВ

к.е.н., доцент, докторант кафедри банківської справи ІМПО УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: galinamyskiv@gmail.com

Анотація. У статті розглянуто кредитну діяльність кредиторів України в розрізі сегментів кредитного ринку. Авторами проаналізовано обсяги наданих кредитів по групах кредиторів та визначено основні тенденції кредитування в Україні. Як підсумок, розраховано сукупний обсяг кредитів, що надходили в економіку держави впродовж 2009-2014 років.

Аннотация. В статье рассмотрено кредитную деятельность кредиторов Украины в разрезе сегментов кредитного рынка. Авторы проанализировали объемы предоставленных кредитов по группам кредиторов и определили основные тенденции кредитования в Украине. Как итог, рассчитан совокупный объем кредитов, которые поступали в экономику государства на протяжении 2009-2014 годов.

Ключові слова: *кредитори, сегменти кредитного ринку, обсяг наданих кредитів, банки, небанківські фінансові установи.*

Ключевые слова: *кредиторы, сегменты кредитного рынка, объем предоставленных кредитов, банки, небанковские финансовые учреждения.*

Постановка проблеми. Кредитний ринок – це складний структурований економічний простір, утворений, відповідно до організації кредитних відносин, з окремих сегментів (ринків): державного, банківського, міжбанківського, небанківського та міжгосподарського кредитів. Всі виділені структурні частини кредитного ринку тісно взаємодіють між собою, утворюючи єдиний цілісний механізм функціонування кредитного ринку, та, водночас, відображаючи його багатогранність.

Функціонування кожного сегменту кредитного ринку забезпечується діяльністю певних кредиторів, основними з яких є: комерційні банки, небанківські фінансові установи, держава та суб'єкти господарювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Динаміка розвитку кредитного ринку України впродовж декількох років досліджена у наукових працях багатьох вчених: Б. Івасіва, О. Барановського, О. Васюренка, О. Заруби, С. Глуценко, І. Розмаїнського, А. Одінцова, С. Ілляшенка, О. Морозової, Н. Рогожнікової, Л. Рудь, О. Карасика, О. Кириченка, З. Ковальової, Л. Павлової, Г. Поляк, В. Ходеківської, Я. Чайковського тощо.

Однак, зазвичай, автори акцентують увагу в дослідженні лише на кредитній діяльності кредиторів у банківському сегменті кредитного ринку та оминають увагою його інші складові.

Мета статті – дослідити діяльність кредиторів України за сегментами кредитного ринку, в розрізі обсягів та структури наданих ними кредитів в економіку держави.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Основними кредиторами кредитного ринку прийнято вважати комерційні банки. Своєю кредитною діяльністю вони забезпечують функціонування відразу двох сегментів кредитного ринку: міжбанківського та банківського.

Завдяки міжбанківському кредитуванню вільні фінансові ресурси переміщуються між банками, регіонами і навіть державами для ліквідації проблеми недостатності коштів. Суб'єктами-кредиторами міжбанківського ринку виступають НБУ та комерційні банки.

НБУ надає державі цільові централізовані кредити для покриття дефіциту Державного бюджету, а комерційним банкам – для використання в якості ресурсів при видачі позик підприємствам пріоритетних галузей економіки на

пільгових умовах або з метою рефінансування. Досить часто, кредити, надані НБУ, виступають інструментами регулювання грошово-кредитного ринку, впливаючи на попит та пропозицію кредитних ресурсів на ринку, через забезпечення ліквідності банківських установ.

Взаємне кредитування між банківськими установами також є досить поширеним. Воно дозволяє залучати та розміщувати тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ у формі

міжбанківських депозитів чи кредитів [3]. Окрім того, динаміка обсягів кредитування на міжбанківському ринку є дзеркальною динаміці банківського кредитування: обсяги залучених кредитних ресурсів на міжбанківському кредитному ринку відображають майбутні обсяги кредитів банків в економіку держави.

Обсяги кредитів, наданих НБУ та комерційними банками на міжбанківському кредитному ринку впродовж 2009-2014рр. наведено у табл.1.

Таблиця 1

Обсяги міжбанківських кредитів, наданих НБУ та комерційними банками впродовж 2009 -2014 рр., на початок періоду

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Темп приросту 2014/2009
Кредити НБУ, всього	72633	91332	78650	78222	82521	82809	1,14
в тому числі:							
- іншим депозитним корпораціям	61132	87499	74923	74625	79004	80176	1,31
- центральним органам державного управління	11145	3439	3306	3174	3042	2268	0,20
Міжбанківські кредити комерційних банків, млн грн.	1141860	596378,7	616247	1013699	1128630	910738,9	0,78
Всього міжбанківських кредитів, млн грн	1214493	687710,7	694897	1091921	1211151	993547,9	0,82

Джерело: розроблено автором на основі [1, 10]

Зміна економічної ситуації в державі внаслідок фінансової кризи 2008 р. спонукала до зміни кредитної політики Національного банку: починаючи із 2009 р. кредитування державних органів влади скоротилося майже втричі і така тенденція продовжується і надалі. Із 2009 р. найбільші обсяги кредитів, НБУ надає іншим депозитним корпораціям, тобто банкам України. Станом на початок 2014 р. обсяг наданих комерційним банкам кредитів від НБУ становив 80176 млн грн або 96,8 % від сукупного обсягу кредитів, наданих НБУ [1]. Відносно зростання обсягів кредитування за досліджуваний період 2009-2014рр. становить 114,0 %.

Динаміка міжбанківських кредитів відображає попит комерційних банків на кредитні ресурси у 2009-2014рр., що утворився під впливом економічної ситуації в державі та вплинув на формування кредитного циклу. Станом на початок 2009 р. обсяг кредитів, наданих на міжбанківському кредитному ринку, становив

1141860 млн грн [10], що відповідало фазі кредитного циклу – «кредитний бум». Однак, вже у 2009-2010 рр. відбувся обвал обсягу кредитування, що відобразило загальну тенденцію розвитку кредитного ринку – «криза». Далося взнаки скорочення надходження кредитних ресурсів від зовнішніх позичальників. Із 2010 р. на міжбанківському кредитному ринку знову розпочалося поживлення, яке проявилось у зростанні темпів кредитування, і вже станом на початок 2012 р. загальний обсяг наданих кредитних ресурсів на МБКР становив 1013698,6 млн грн, що перевищило обсяг 2011 р. на 397 451,6 млн грн або на 164,5 % [10]. У 2012 р. зростання продовжувалося, однак, темп приросту до попереднього року становив 111 %. А з 2013 р. темпи кредитування знову помітно скоротилися на 19 %, основною причиною чого слугувала нестабільна політична ситуація в державі та критичний стан національної економіки, котрий проявився у падінні ВВП у 2012-2013рр (ВВП скоротився у II півріччі 2012 р.

на 4 % і за дев'ять місяців 2013 р. – на 3,7 %) [2]

Кредити НБУ та комерційних банків, надані на міжбанківському кредитному ринку, виступають своєю «надбудовою» до цілого кредитного ринку держави. Саме ці види кредитів задають певний «тон» – формують макроекономічну кредитну політику для функціонування ринку: держави, бан-

ківських та небанківських фінансових установ, суб'єктів господарювання.

Комерційні банки є провідними суб'єктами-кредиторами кредитного ринку. Динаміка обсягів кредитів, наданих комерційними банками, та їх структура у 2009-2014 рр. наведена у табл. 2.

Таблиця 2

Структура кредитів банків України в розрізі фізичних та юридичних осіб у 2009-2014 рр., на початок року

	2009		2010		2011		2012		2013		2014		Темп приросту 2014/2009
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	
Обсяг кредитів комерційних банків	734022	100	723295	100	732822	100	801809	100	815142	100	911402	100	1,24
в тому числі:													
- юридичним особам	472584	63,8	474991	67,4	508288	72,0	580907	75,0	609202	86,4	698777	81,8	1,48
- фізичним особам	268857	36,2	222538	32,6	186540	28,0	174650	25,0	161775	13,6	167773	18,2	0,62
в т.ч. споживчі кредити	186088	66,3	137113	56,8	122942	58,7	126192	62,7	125011	66,6	137346	71,0	0,74

Джерело: складено автором на основі [4]

Отож, впродовж 2009–2014 рр. прослідковується, переважно, позитивна динаміка зростання обсягів кредитів, наданих комерційними банками України (окрім 2009 р. – коли обсяг кредитів скоротився на 1,5 % до 2008 р.). Станом на початок 2014 р. банківські кредити в економіку становили 911402 млн грн та зросли впродовж досліджуваного періоду на 177380 млн грн або на 124,2 % [4].

Основними позичальниками кредитних ресурсів у комерційних банків були юридичні особи. Середня частка їх кредитів за досліджуваний період становила 74,4 %. Найменший обсяг кредитів юридичним особам було надано у 2008 р. (станом на початок 2009 р.) – 472 959 млн грн (63,8 %) – у період, коли спостерігався бум споживчого кредитування та значно зросли кредити, надані фізичним особам – на 115224 млн грн, або на 175 % до 2007 року. Найбільший обсяг кредитів, наданих юридичним особам, було зафіксовано у 2012 р. – 560 765 млн грн, або 86,4

% від загального обсягу наданих кредитів. Відповідно, у цей же рік кредити фізичним особам знизилися до мінімального значення за весь період – 133 616 млн грн або 13,6 % [4].

Левову частку у структурі кредитів фізичним особам займають споживчі кредити, середнє значення частки яких за досліджуваний період становило 65,6 % та коливалося від 56,8 % – у 2010 році до 71,0 % у 2014 році. Станом на початок 2014 р. обсяг споживчих кредитів становив 137346 млн грн та скоротився порівняно із 2009 р. на 48742 млн грн або на 26,2 % [4]. Це свідчить про погіршення добробуту населення та його фінансового стану, а також про посилення вимог банків до позичальників.

Ще одним сегментом кредитного ринку є ринок небанківських кредитів, кредиторами, на якому є: кредитні спілки, ломбарди, фінансові, лізингові та факторингові компанії, інші кредитні установи та юридичні особи публічного права.

Динаміка обсягів кредитів, наданих небан-

ківськими фінансовими установами, наведена у табл. 3.

Отож, найбільш невдалим для кредитної діяльності небанківських фінансових установ виявився кризовий 2009 рік, коли обсяги наданих фінансовими кредитами скоротилися на 4461,56 млн грн, у порівнянні із 2008р. та станом

на початок 2010 р. становили 13516,8 млн грн. Однак, починаючи із 2010 р. діяльність небанківських фінансових установ на кредитному ринку активізувалася, а обсяги наданих кредитів почали зростати і станом на початок 2014 р. досягли 31949,7 млн грн, що перевищило обсяг 2009 р. на 178%.

Таблиця 3

Динаміка обсягів кредитів, наданих небанківськими фінансовими установами у 2009-2014 рр., на початок року

(млн грн)

Вид небанківської фінансової установи	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Темп приросту 2014/2009
Фінансові компанії	170,45	135,5	300	830,2	2440,5	4462,4	26,18
Фінансовий лізинг	10,31	5,2	7,6	9,7	1,7	16,5	1,60
Кредитні спілки	5572,8	3909,10	3349,5	2237,4	2531,0	2349,1	0,42
Факторинг	1448,1	1594,9	6407,9	6845,2	11702,8	10039,5	6,93
Ломбарди	2134,5	3505	5362,3	7187	8672,9	8368,2	3,92
Інші кредитні установи	5744,0	1805,4	1408,4	2064,9	1888,0	3981,8	0,69
Юридичні особи публічного права	2898,2	2561,7	2421,4	3116,3	3275,8	2732,2	0,94
Всього кредитів небанківських фінансових установ	17978,36	13516,8	19257,1	22290,7	30512,7	31949,7	1,78

Джерело: складено автором на основі [5, 6, 7, 8]

Найшвидшими темпами розвивається кредитування фінансових компаній, загальний обсяг кредитів яких на кінець 2013 року становив 4462,4 млн грн, порівняно із 135,5 млн грн у 2009 році [7,8] та зріс у 26,18 раз за період. Однак, обсяги наданих кредитів факторинговими компаніями та ломбардами були більшими: фінансова криза 2008-2009 рр. сприяла зростанню темпів їх кредитування, які за досліджуваний період (2014/2009) становили 693 % та 392 % відповідно.

Однак, до докризових показників обсягів кредитування так і не повернулися кредитні спілки: станом на початок 2009 р. їх кредити становили 5572,8 млн грн, а на початок 2014 р. – 2576,2 млн грн, тобто скоротилися у 2,2 рази. Визначальним чинником стало зниження довіри населення до цих небанківських установ внаслідок їх дискредитації під час кризи [5, 6].

Держава також виступає кредитором на кредитному ринку та кредитує органи державного управління, юридичні та фізичні особи за рахунок коштів Державного бюджету.

Державний кредит має особливий характер, який полягає у складному, багатоетапному процесі затвердження, розподілу та реалізації процедури кредитування. Це пов'язано із бюджетним процесом та контролем за використанням бюджетних коштів. Відмінною рисою державного кредиту, порівняно з іншими видами кредитування, є його первинний та вторинний розподіл. У результаті первинного розподілу державні кредитні ресурси надаються державним урядовим структурам - переважно міністерствами, відомствами та комітетами - первинним суб'єктам-позичальникам державних кредитів. Об'єкти кредитування в даному випадку відсутні. Вони виникають лише при вторинному розподілі кредитних ресурсів вищезазначеними урядовими структурами – на конкретні цілі.

Динаміка та структура кредитів із Державного бюджету України впродовж 2009-2014 рр. наведена у табл. 4.

Таблиця 4

Динаміка наданих кредитів з Державного бюджету України у 2009 - 2014 рр., на початок року

	2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Кредити із державного бюджету України, всього	5844,0	100	6860,7	100	6727,4	100	12276,8	100	13401,7	100	8241,8	100
в тому числі:												
Міністерство енергетики та вугільної промисл. України	899,7	15,4	346,6	5,1	316,6	4,7	1148,6	9,4	2063,4	15,4	2671,7	32,4
Міністерство аграрної політики та продов. України	2409,0	41,2	3213,8	46,8	3825,3	56,9	7257,8	59,1	7236,7	54,0	1431,7	17,4
Міністерство фінансів України	401,3	6,9	1102,1	16,1	283,9	4,2	725,5	5,9	276,5	2,1	1379,0	16,7
Державне агентство автом. доріг України	1460,0	25,0	1 978,8	28,8	1978,8	29,4	2500,0	20,4	-		2291,2	27,8

Джерело: складено автором на основі [9]

Впродовж досліджуваного періоду спостерігається нерівномірна динаміка обсягів кредитів, наданих з Державного бюджету України. Вперше скорочення сум наданих кредитів державою відбулося у 2011 році – на 133,3 млн грн у порівнянні із кредитуванням економіки у 2010 році. Скрутна економічна ситуація змусила Уряд скоротити державне кредитування і у 2014 році, коли обсяг запланованих у бюджеті коштів на надання кредитів становив 8241,8 млн грн [9] та зменшився до попереднього року на 5159,9 млн грн або на 38,5 %. У інші роки періоду прирости наданих кредитів за рахунок коштів Державного бюджету мали позитивні значення. Найбільшу суму кредиту з Державного бюджету було надано у 2013 році – 13401,7 млн грн або 0,87 % від обсягу ВВП України [9].

Основним позичальником кредитних коштів у держави є Міністерство аграрної політики та продовольства України, яке позичає кошти, переважно, на здійснення державних закупівель сільськогосподарської продукції у аграріїв для поповнення державних стратегічних продовольчих резервів, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України та Державне агентство автомобільних доріг України. Сукупна частка кредитів, наданих цим державним органам ста-

ном на початок 2014 р. становила 94,3 %.

Ще одним сегментом кредитного ринку є ринок міжгосподарського кредитування, на якому кредитну діяльність провадять суб'єкти господарювання. Варто зазначити, що впродовж усіх років досліджуваного періоду 2009-2014 рр. обсяги міжгосподарських кредитів, які виражаються дебіторською заборгованістю за товари, роботи і послуги, лише зростали. Так, станом на початок 2009 р. обсяг міжгосподарських кредитів становив 390802,1 млн грн, а вже станом на початок 2014 р. – 646531 млн грн [11, 12], тобто зріс на 255728,9 млн грн або на 165,4 %. Основною причиною такого становища є нестійкий фінансовий стан багатьох підприємств України, зумовлений фінансово-економічними, нормативно-правовими та політичними чинниками у державі.

Висновки. До кредиторів кредитного ринку України відносяться: комерційні банки, держава, небанківські фінансові установи та суб'єкти господарювання. Кожна група зазначених кредиторів провадить кредитну діяльність у певному сегменті кредитного ринку.

Дослідивши діяльність кредиторів на кредитному ринку України, можемо підсумувати отримані результати у табл. 5.

Таблиця 5

Обсяги кредитів, наданих кредиторами України у розрізі сегментів кредитного ринку у 2009-2014 рр., на початок року (млн грн)

Сегменти кредитного ринку	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Темп приросту 2014/2009
Міжбанківські кредити	1214493	687710,7	694897	1091921	1211151	993547,9	0,81
Комерційні банки (банківські кредити)	734022	723295	732822	801809	815142	911402	1,24
Небанківські фінансово-кредитні установ (небанківські кредити)	17978,36	13516,8	19257,1	22290,7	30512,7	31949,7	1,78
Держава (державні кредити)	5844,0	6860,7	6727,4	12267,9	13401,7	8177,1	1,40
Суб'єкти господарювання (міжгосподарські кредити)	390802,1	419227,5	477915,6	524951,8	552227,4	646531	1,65
Сукупний обсяг кредитів наданих на кредитному ринку	2363139	1850611	1931619	2453240	2622435	2583431	1,09

Джерело: сформовано автором за даними табл. 1-4

Таким чином, сукупний обсяг кредитів, наданих усіма кредиторами кредитного ринку, станом на початок 2014 р. становив 2583431 млн грн та зріс

порівняно із початком 2009 р. на 220292 млн грн або на 109 %.

Список використаних джерел:

1. Грошово-кредитна статистика. Огляди фінансових корпорацій. Огляд Національного банку України Дані НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579.

2. Основні показники діяльності банків України. Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.

3. Валовий внутрішній продукт. Дані Державної служб статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Міщенко В. І. Банківські операції: підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренева та ін. — К. : Знання, 2006. — 727 с.

5. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 2010 рік. Дані Державного реєстру фінансових установ [Електронний ресурс]. — Режим доступу .

6. Підсумки діяльності кредитних установ за 2013 рік. [Електронний ресурс] / Дані Нацкомфінпослуг. — Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IV%D0%BA%D0%B22013.pdf.

7. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2009 рік [Електронний ресурс] / Дані Нацкомфінпослуг. — Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/fk_2009.pdf.

8. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2013 рік. [Електронний ресурс]: Дані Нацкомфінпослуг. — Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IV%D0%BA%D0%B22013.pdf.

9. Про Державний бюджет на 2009 (2010, 2011, 2012, 2013, 2014) рік. [Електронний ресурс] / Закон України. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws.

10. Стан міжбанківського кредитного ринку. [Електронний ресурс] / Дані НБУ. — Режим доступу : Режим доступу : www.bank.gov.ua/files/CREDITLAST.xls.

11. Статистичний щорічник України за 2009

рік. Державний комітет статистики України. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2010 р. — 558 с.

12. Статистичний щорічник України за 2012 рік. Державна служба статистики України. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2013 р. — 552 с.